

**Карчевський М.В., д.ю.н., проф.,
професор кафедри права імені академіка УАН о. Івана Луцького,
Університет Короля Данила
Карчевська О.В., к. політ. н., доц.,
доцент кафедри господарсько-правових
та суспільно-політичних дисциплін
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля**

ДЕМОКРАТІЯ, ВІДКРИТІ ДАНІ, БЕЗПЕКА ТА ПРАВНИЧА ОСВІТА

Відкриті дані (open data) – це інформація публічного сектору, зібрана, створена або оплачена державними чи муніципальними органами, яка оприлюднюється для вільного доступу і використання у форматі, що дозволяє її автоматизовану обробку[1; 3]. Завдяки відкритому формату громадяни та підприємці можуть обробляти і аналізувати інформацію без технічних перешкод. На офіційному порталі відкритих даних США (data.gov) підкреслюється, що метою відкритих даних є відкритість та підзвітність уряду, залучення громадян до процесів управління державою та стимулювання інноваційного розвитку економіки[2].

В Україні нормативну рамку відкритих даних створюють Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року та Постанова КМУ «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних» від 21 жовтня 2015 р. № 835. Відповідно до згаданого Закону публічна інформація у формі відкритих даних - це публічна інформація у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний та безоплатний доступ до неї, а також її подальше використання (ст. 10-1). Постанова КМУ № 835 визначає порядок, правила та розпорядників наборів відомостей, що розміщуються на національному порталі відкритих даних[4]. 10 вересня 2025 року цю постанову було доповнено, до принципів оприлюднення наборів даних включено «відкритість за замовчуванням» - вся публічна інформація, яка не має обмежень доступу, має бути доступна у формі відкритих даних, якщо інше не передбачено законом.

Таким чином, в Україні та світі уряди створюють можливості для роботи громадян з відкритими даними. Такі дані стають інструментом побудови сучасної демократії через прозорість публічної інформації та підвищення довіри громадян до влади.

Серед важливих функцій відкритих даних слід відзначити те, що вони здатні істотно підвищити безпеку громадян. З одного боку, це означає кращу поінформованість про реальні загрози. Так, публікація даних про надзвичайні ситуації, епідемії, екологічні та інші ризики у поєднанні з відкритою статистикою дозволяє суспільству своєчасно реагувати на небезпеки. Як зазначається у звіті EENA, «відкриті дані можна і слід використовувати, зв'язуючи їх із даними організацій громадської безпеки, і сучасна пандемія ще раз показала актуальність такого підходу»[5]. Наприклад, відкриті дані про поширення COVID-19 у поєднанні з місцевими медичними звітами допомагали органам влади локалізувати спалахи і попереджати мешканців. Аналогічно, відкриті набори даних про дорожні аварії чи статистику злочинів інформують громадян, у яких районах відбувається найбільше ДТП або правопорушень, – і дозволяють уникати небезпечних маршрутів або вчасно ініціювати відповідні заходи безпеки. Виходячи з практики, такий підхід є виправданим: у США поліція Нешвіля, проаналізувавши дані про ДТП (місце, час, обставини та ін.), провела цілеспрямоване патрулювання в найбільш проблемних зонах. Це призвело до помітного зменшення аварійності саме в тих «гарячих точках»[8].

З іншого боку, відкриті дані дають інструмент громадського контролю за владою. Публікація детальної статистики роботи правоохоронних органів, використання ними ресурсів та витрат бюджету дозволяє суспільству оцінити ефективність їх діяльності. Наприклад, оприлюднення даних поліції про результати зупинок автомобілів дає змогу виявляти системні проблеми. У проєкті Open Data Policing NC були зібрані й візуалізовані всі доступні дані про зупинки автомобілів у Північній Кароліні (починаючи з 2002 р.), а також у

Меріленді та Іллінойсі. Аналіз такого відкритого масиву дозволив активістам і дослідникам відстежувати можливі зловживання, наприклад, етнічні упередження чи непропорційне застосування штрафів, і вимагати реформ. Як підкреслює дослідниця К. Конті-Кук, доступ громади до таких даних та інформації поліції про застосування дисциплінарних заходів або звільнення власних співробітників є «необхідним для того, щоб громади могли робити обґрунтовані висновки про системні реформи» правоохоронної системи[6]. Відкриті бюджетні дані доповнюють цю прозорість. У багатьох країнах розроблено інструменти (веб-портали чи мобільні додатки), які роблять доступними документи державного бюджету, дозволяють контролювати використання державних ресурсів [див. 7].

Не менш важливо, що відкриті дані раціоналізують діалог громад з владою. Громадські ініціативи, активісти та журналісти аргументуючи свою позицію можуть спиратися на конкретні цифри і статистику, а не на емоційні гасла. Такий підхід згуртовує громадян і дозволяє досягати компромісів: факти не викликають таких протистоянь, як політичні гасла, і спонукають владу давати виважені відповіді.

В навчальній практиці ми використовуємо відкриті дані для прикладних кейсів. Наприклад, розроблена нами платформа CrimeDataLab (<https://crimedatalab.org/>) інтегрує відкриті дані щодо протидії злочинності в Україні за період 2013-2024 років та пропонує інструменти візуальної аналітики. Ця аналітична онлайн-платформа використовується для вивчення, візуалізації та оцінки статистичних даних щодо злочинності в Україні, є орієнтованою на розвиток практичних навичок аналітичної діяльності в сфері кримінальної юстиції.

Виконуючи завдання з аналізу ефективності протидії певному виду кримінальних правопорушень та завдяки CrimeDataLab студенти мають можливість: інтерактивно працювати з офіційною статистикою; здійснювати пошук і фільтрацію за статтями Кримінального кодексу, регіонами, роками та іншими показниками; будувати графіки, карти та діаграми для виявлення трендів і закономірностей; проводити порівняльний аналіз ефективності протидії злочинності у різних регіонах.

Виконання завдань з аналізу відкритих даних в межах вивчення курсу «Кримінальне право України» сприяє розвитку таких компетентностей як: критичне мислення - аналіз ефективності заходів протидії злочинності; цифрова грамотність – робота з великими масивами відкритих даних; аналітичне мислення – інтерпретація статистичної інформації

Наступний створений нами продукт – інтерактивна карта ДТП IFSafeLab (<https://crimedatalab.shinyapps.io/IFSafeLab/>). Відкриті дані Управління патрульної поліції в Івано-Франківській області та порталу «Відкриті дані Львова» об'єднано в єдину базу даних та візуалізовано у вигляді карти з маркерами, «теплової» карти, графіків та діаграм. По суті IFSafeLab це інструмент візуалізації, моніторингу та дослідження аварійності на дорогах, який дозволяє користувачеві: аналізувати реальні дані про ДТП за місцем, часом, обставинами події; виявляти ділянки з підвищеною аварійністю; вивчати типи ДТП та їх наслідки (травмування, смертність тощо); розробляти рекомендації для підвищення безпеки дорожнього руху.

Платформа IF SafeLab є прикладом того, як відкриті дані можна інтегрувати в освітній процес і водночас забезпечувати практичний ефект для конкретної територіальної громади. Виконуючи навчальне завдання з IF SafeLab студенти можуть: локалізувати у межах громади проблемні ділянки дороги, які мають найвищу концентрацію ДТП; визначати часові закономірності (наприклад, пікові години чи пори року, коли ризик особливо високий); проаналізувати основні причини аварійності (перевищення швидкості, відсутність освітлення, порушення правил маневрування тощо); візуалізувати дані для громади, роблячи їх зрозумілими через карти та діаграми; формувати проактивні рекомендації для місцевої влади та поліції (встановлення освітлення на переходах, облаштування острівців безпеки, введення обмежень швидкості, встановлення камер тощо).

Важливим є й демократичний вимір: результати аналізу, підготовлені студентською групою, можуть бути використані як фактична база для колективного звернення громади, електронної петиції чи обговорення на громадських слуханнях. Це приклад data-driven адвокації, коли позиція громади підкріплена доказами з відкритих даних. IFSafeLab у поєднанні з кейсовим завданням допомагає студентам-правникам поєднувати знання з права, навички роботи з даними та розуміння демократичних інструментів впливу. У результаті формується не лише теоретична обізнаність, але й практичний досвід розробки реалістичних і вмотивованих пропозицій для підвищення безпеки у конкретній територіальній громаді.

Таким чином, демократія, відкриті дані, безпека та правнича освіта утворюють взаємопов'язаний чотирикутник. Демократія потребує активних і відповідальних громадян, які володіють знаннями та інструментами для впливу на владу. Відкриті дані є тим ресурсом, що надає громадянам доказову базу для діалогу й контролю, перетворюючи політичні дискусії на аргументований обмін позиціями. Безпека постає як головний суспільний результат використання даних - від зниження аварійності на дорогах до запобігання злочинам. А правнича освіта формує покоління фахівців, здатних інтегрувати всі ці елементи: виховує не лише юристів, а й лідерів громади, які мислять аналітично, діють демократично й вживають проактивні заходи для суспільної безпеки.

Навички аналізу відкритих даних стають важливою частиною професійної компетенції юриста. Юридична освіта має реагувати: крім традиційного навчання, правничі виші мають впроваджувати курси з аналітики даних, візуалізації, розробки керованих даними рішень. У поєднанні з класичними методами мислення ці навички дадуть майбутнім адвокатам, прокурорам і суддям змогу з більшою ефективністю захищати права і свободи громадян в умовах цифрової трансформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Khokhar T. European countries making clear progress with Open Data. World Bank Blogs. 30.03.2016. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/european-countries-making-clear-progress-open-data>;
2. Data.gov. Open Government. URL: <https://data.gov/open-gov/>.
3. European Data Portal. What is open data. URL: <https://data.europa.eu/en/dataeuropa-academy/what-open-data>.
4. Портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/>
5. Data Analytics in Public Safety. European Emergency Number Association (EENA). 2020. URL: <https://eena.org/knowledge-hub/documents/data-analytics-in-public-safety>.
6. Conti-Cook C. Open Data Policing. Georgetown Law Journal, Symposium on Police/State: Race, Power, and Control. 2017. Vol. 106. No. 1. URL: <https://ssrn.com/abstract=2824705> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2824705>.
7. Cutting-edge projects to boost government accountability and citizen engagement, Making All Voices Count. 16.04.2014. URL: <https://www.makingallvoicescount.org/news/28-cutting-edge-projects-to-boost-government-accountability-citizen-engagement>.
8. Williams J. Evidence-Based Practices Using Data to Drive Down Traffic Fatalities. National Institute of Justice. 15.02.2019. [Електронний ресурс] – URL: <https://nij.ojp.gov/topics/articles/evidence-based-practices-using-data-drive-down-traffic-fatalities>